

Jaké bylo budování čs. odboje za 2. světové války ve Francii? O tom mluvili tři historikové VHÚ Praha na přednášce „Ve Francii za vlast“ z cyklu „Československý odboj za 2. světové války“

22.12.2023 - Jiří Reichl | Vojenský historický ústav Praha

Francie od vypuknutí války v září 1939 do podepsání příměří s Německem 22. června 1940 poskytovala široké zázemí vznikajícímu československému zahraničnímu odboji. Ve Francii byla vybudována pěší divize. Letci, kterým se podařilo odejít z Československa, výrazně posílili francouzské letectvo.

Historik Jiří Plachý v úvodu přednášky, kdy posluchače uvedl do dobových reálií, vyzdvihl skutečnost, že československé vyslanectví v Paříži pod vedením Štefana Osuského nebylo předáno německým zástupcům a nadále pracovalo ve prospěch okupované vlasti. Byl to právě vyslanec Osuský, který s francouzským premiérem Daladierem na začátku října 1939 podepsal dohodu o výstavbě čs. armády ve Francii. Kromě pěší divize měly vzniknout i samostatné letecké jednotky. Osuský byl i členem Československého národního výboru. Pro odpor francouzské a britské vlády a neshody mezi představiteli československého odboje se ještě nepodařilo vytvořit exilovou vládu.

Představiteli československých názorových neshod byli právě Osuský a Edvard Beneš. Osuský díky svému postavení ve Francii předpokládal a očekával, že by měl hrát jednu z hlavních rolí ve formovaném vedení československého odboje. Jeho rozpory nejen s Benešem, ale i dalšími politiky se prohlubovaly. Na konci března 1942 byl Štefan Osuský z exilové vlády odvolán.

V příspěvku Jiřího Plachého byly také zmíněny osudy téměř sedmi tisíc československých vojáků, kteří z nejrůznějších důvodů zůstali ve Francii i to, že někteří z nich se zapojili do francouzského odboje. Zmínil také, že pokusy československých vojáků o odchod z Francie do severní Afriky (a případně do Karibiku) byly úspěšné jen z menší části. Zmínil také návrat asi osmi set československých vojáků na Slovensko a malá část z nich byla perzekuována za službu v československé armádě. „Někteří navrátilci byli následně povoláni ke službě ve slovenské armádě a zúčastnili se tažení proti Sovětskému svazu, nebo byli později nasazeni jako členové slovenských jednotek v Itálii. Mnozí bývalí vojáci se ovšem zúčastnili i Slovenského národního povstání a někteří byli za účast v SNP vyznamenáni,“ upřesnil Jiří Plachý.

Jeho kolega Tomáš Jakl v úvodní shrnul, že do Francie putovali čs. vojenští dobrovolníci většinou nejprve přes Polsko a po jeho pádu podstatně složitější tzv. Balkánskou cestou, přes Slovensko, Maďarsko, Jugoslávii, Řecko a Turecko do Francouzi kontrolovaného Libanonu. Jednotlivcům se podařilo projet přes Německo či Itálii. Ve Francii Češi a Slováci vstupovali do Cizinecké legie s tím, že po vypuknutí války budou uvolněni ke službě v budoucí čs. zahraniční armádě. „V Paříži byla 2. 8. 1939 ustavena Československá vojenská kancelář v čele s generálem Sergějem Ingrem. Po vypuknutí druhé světové války Francouzská armáda propustila čs. dobrovolníky z Cizinecké legie a dala čs. armádě k dispozici vojenský tábor v Agde na jihu Francie. Dne 29. 9. 1939 byl v Agde zřízen čs. pěší prapor 1, rozšířený 16. 10. 1939 na čs. pěší pluk 1, následovaný 15. 11. 1939 čs. pěším plukem 2 a rámcovým čs. pěším plukem 3 a výcvikovými skupiny druhů vojsk. Koncem roku bylo v Agde již 3 500 československých vojáků, vesměs uprchlíků z protektorátu. Na podzim téhož roku se přihlásilo do

československé armády i 444 československých interbrigadistů ze španělské občanské války,“ řekl ve své části přednášky Tomáš Jakl. Mezi nimi byl i válečný fotograf a kameraman Dežo Hoffmann, který se po válce usadil ve Velké Británii a díky zkušenostem z dokumentování pohybujících se vojáků se prosadil i jako fotograf světových hvězd showbyznysu. Počínaje skupinou Beatles, přes Louise Armstronga, Marilyn Monroe a řadu dalších. Styl jeho fotografií pak kopírovala řada dalších fotografů. Dokument o jeho životě měl českou premiéru v Armádním muzeu Žižkov 13. prosince 2023.

Tábor pro čs. vojáky v Agde nebyl vhodný pro výcvik

Zdůraznil také, že tábor Agde, který byl po dohodách určen československým vojákům, nebyl pro výstavbu vojenské jednotky příliš vhodný, protože původně sloužil jako internační tábor pro španělské republikánské uprchlíky, a ne jako výcviková základna vojska.

„Dne 17. listopadu 1939 vydal československý národní výbor mobilizační rozkaz a publikoval mobilizační vyhlášku. Mobilizace se týkala československých občanů mužského pohlaví ve stáří od 18 do 50 let, kteří podléhali vojenskému odvodu a vojenské službě schopných dobrovolníků ve věku od 51 do 55 let. Tehdy žilo ve Francii několik desítek tisíc Čechů a Slováků s rodinami a skromným majetkem. Dále se na území Francie nacházel i sezonní zemědělský dělníci ze Slovenska, kteří se po vypuknutí války nemohli vrátit domů. Jako občanům Francii nepřátelského státu jim hrozila internace. Celkem bylo do jara 1940 mobilizováno 13 614 mužů. Zmobilizovaní Češi, Slováci i Němci a Maďaři z československého pohraničí si většinou mysleli, že jako cizinci nebudou muset do války, která je nezajímala. Na nich mohla být vojenská služba vynucena za pomoci francouzských úřadů zákonnými sankcemi, to jest hrozbou internace v severní Africe a propadnutí majetku,“ vysvětlil Tomáš Jakl.

Divize, která měla příliš málo času

Příchodem mobilizovaných branců vznikly podmínky pro organizování 1. československé divize, která byla pod velením generála Rudolfa Viesta založena dne 15. ledna 1940. Skládala se z velitelství divize, tří pěších a jednoho dělostřeleckého pluku, smíšeného přezvědného oddílu, divizní baterie kanonů proti útočné vozbě, divizní roty kanonů proti útočné vozbě, telegrafního praporu a ženijního praporu. Kromě toho byly v Agde náhradní těleso a letecká skupina.

Francouzské ministerstvo národní obrany zařadilo československou vojenskou jednotku mezi svých osmnáct divizí typu B záložní armády. Divize byly složeny, mimo velitelů pluků a praporů, ze záložníků, mobilizovány, vystrojeny a vyzbrojeny jako poslední. Na secvícení měly mít šest měsíců.

„Protože se nepodařilo do poloviny května 1940 naplnit předepsané početní stavy jednotek, nařídila vojenská správa reorganizaci, kterou provedl velitel divize dne 22. května. Redukovaná divize měla velitelství divize se štábní rotou a oddílem polního četnictva, dva pěší pluky a dělostřelecký pluk o dvou oddílech, smíšený přezvědný oddíl, telegrafní rotu, radiotelegrafní rotu, ženijní rotu, divizní rotu a baterii kanonů proti útočné vozbě, divizní zbrojní park, intendantní park, zdravotnickou rotu a divizní automobilní rotu. Kromě toho podléhalo velitelství československých jednotek ještě náhradní těleso s pracovní rotou a letecká skupina v Agde. Podle nových tabulek válečných počtů měla československá divize mít celkem 10 006 vojáků, 1 784 koní, 900 motorových vozidel (z toho 260 motocyklů) a 30 pásových obrněných transportérů,“ vypočítal Tomáš Jakl.

Čechoslováci bojovali a plnili své povinnosti

Zmínil také paradoxní skutečnost, že proti československým vojákům stály německé divize, které tvořili sudetští Němci (tedy bývalí obyvatelé Československa) se zbraněmi zabavenými v Čechách a na Moravě. Čili Čechoslováci stáli na obou stranách válečného konfliktu.

Oba československé pěší pluky, spolu s menšími protitankovými a ženijními jednotkami, byly zařazeny do francouzských divizí a od 13. června 1940 nasazeny na frontě. Svedly řadu úspěšných obranných bojů na řekách Marna, Seina a Loira. K ústupu je donutil vždy pouze vzdálený průnik německých tanků na křídlech, po kterém jim hrozilo obklíčení.

„Poté, co Francie podepsala s Německem příměří, evakuovalo britské námořnictvo na žádost Edvarda Beneše vojáky 1. čs. divize, kteří chtěli pokračovat dále v boji, z jiho- a západofrancouzských přístavů do Velké Británie. Do 26. 6. 1940 se podařilo evakuovat cca 5000 mužů, z toho asi 1000 letců, uvedl ve své části přednášky historik Tomáš Jakl s tím, že celá evakuace se organizovala ve zmatcích po oznámení francouzské žádosti o příměří a bylo na ni velmi málo času. Československé vojáky z fronty dokonce egyptská loď Rod-el-Farag riskantně evakuovala z přístavu Sète až dva dny po počátku platnosti příměří mezi Francií a Německem.

Letci jako výrazná součást francouzského letectva

Letcům, kteří tvořili velkou část vojáků, jimž se podařilo dostat z okupované vlasti do Francie, se věnoval ředitel Historicko-dokumentačního odboru VHÚ PhDr. Jiří Rajlich, Ph.D. Zdůraznil vysokou míru organizovanosti odchodu pilotů a dalšího leteckého personálu z Československa. „Export“ letců za hranice organizovala především ilegální skupina stavovské organizace Svazu letců RČS s kanceláří v Praze Na Poříčí, napojená na důstojníky Obrany národa. „Tehdejší tajemník Svazu letců Josef Malý dal po okupaci do novin nenápadný inzerát, který nabízel bývalým letcům řešení problému jejich dalšího zaměstnání. Do kanceláře pak proudili jednotlivci, jimž Malý a jeho spolupracovníci dávali instrukce, kdy, kde a jak navázat spojení se spojkou, která je převede do Polska (a po jeho porážce pak na Slovensko a dále přes Balkán). Až do dubna 1940, kdy byla síť zlikvidována gestapem, se podařilo vyslat více než 1 200 příslušníků jak létajícího, tak pozemního personálu,“ shrnul Jiří Rajlich tuto etapu s tím, že zejména díky této úspěšné „exportní“ operaci mohlo čs. letectvo utvořit tak velkou a významnou součást celé československé zahraniční vojenské akce.

Českoslovenští letci (a samozřejmě i vojáci jiných zbraní), kteří z Polska dorazili do Francie ještě před vypuknutím války, museli nejprve formálně vstoupit do Cizinecké legie. Po vyhlášení války pak francouzská strana dodržela svůj slib, že budou z legie propuštěni a zařazeni k letectvu. Základní podmínky k tomu byly vytvořeny dohodou o obnovení čs. armády ve Francii z 2. října 1939. V souvislosti s tím bylo v rámci Československé vojenské správy v Paříži vytvořeno i velitelství letectva (III. letecký odbor ČSVS). V jeho čele postupně stáli plk. let. Josef Berounský, brig. gen. RNDr. Karel Janoušek a nakonec brig. gen. Ing. Alois Vicherek (Josef Slezák). Již od počátku usilovali o vytvoření vlastních čs. leteckých jednotek, ale k realizaci měla vést ještě velmi dlouhá cesta. Prozatím, počínaje prosincem 1939 byli přecvičení letci, hlavně stíhači nejprve odesíláni v menších skupinkách k francouzským bojovým jednotkám na západní frontě, aby zde nejprve nabyli náležitých zkušeností. Vedli si vesměs mimořádně úspěšně, mnozí z nich, jako například por. František Peřina, kpt. Alois Vašátko, npor. Tomáš Vybíral nebo rt. Václav Cukr se zařadili mezi přední stíhací esa francouzského letectva. Jejich bojové úspěchy, zvláště pak po zahájení německého blitzkriegu 10. května 1940, vedly k urychlení jednání na dohodě o vytvoření samostatných čs. leteckých jednotek – stíhacích i bombardovacích. Tříetapový plán počítal s jejich postupnou výstavbou mezi červencem 1940 a říjnem 1941.

„Na začátku června 1940 byla konečně podepsána dohoda o československém letectvu. Ovšem o tři týdny později Francie kapitulovala a dlouhodobý plán zůstal nenaplněn. Do té doby se z celého ambiciózního záměru podařilo realizovat pouze zformování jediné československé stíhací letky. Naopak se musela rychle zorganizovat evakuace československých vojáků a letců do Anglie. V průběhu následujících dvou měsíců, do poloviny srpna 1940 se za velmi složitých a dramatických okolností z kontinentální Francie a jejích severoafrických držav podařilo na Britské ostrovy postupně evakuovat celkem 932 čs. letců. Šlo o téměř 95 % celého čs. letectva ve Francii, což lze v dané situaci považovat za naprosto mimořádný úspěch. Tento údaj vynikne zvláště pak ve srovnání s čs. pozemními jednotkami, z nichž v důsledku specifických okolností do Británie odplula méně než polovina jejich početního stavu. Postavení vlastních československých leteckých jednotek se tak nakonec zdařilo až po francouzské porážce, na půdě Velké Británie.“ řekl Jiří Rajlich, který se účasti čs. letců ve 2. světové válce celoživotně věnuje. Mezi jeho nejznámější i nejdůležitější publikace patří obsáhlý soubor knižních monografií Na nebi hrdého Albionu a Na nebi sladké Francie (1998-2008)

O tom, že téma, a především množství neznámých detailních informací (především o osudech vojáků. Kterí se z nejrůznějších důvodů rozhodli zůstat ve Francii) posluchače zaujaly, svědčila dlouhá a podrobná diskuse po skončení oficiální části programu.

Z přednášky **Ve Francii za vlast** z cyklu ČESKOSLOVENSKÝ ODBOJ ZA 2. SVĚTOVÉ VÁLKY tedy jednoznačně vyplynulo, že působení československého odboje ve Francii bylo dramatickou etapou počátků celého II. odboje, který se pak přesunul především do Velké Británie. Ač je dnes tato kapitola mnohdy podceňována především kvůli francouzské porážce a částečně také překryta událostmi, které se v rámci II. odboje staly později, byly události ve Francii pro budoucí vývoj velice důležité. A nemělo by na ně být zapomínáno.

<https://www.vhu.cz/jake-bylo-budovani-cs-odboje-za-2-svetove-valky-ve-francii-o-tom-mluvili-tri-historikove-vhu-praha-na-prednasce-ve-francii-za-vlast-z-cyklu-ceskoslovensky-odboj-za-2-sve>